

Zuzanna Zbróg, *Identyfikowanie i zaspokajanie potrzeb społecznych w niepublicznych szkołach podstawowych*, Impuls, Kraków 2011, ss. 308.

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/PCh.2013.040>

Książka Zuzanny Zbróg pod tytułem: *Identyfikowanie i zaspokajanie potrzeb społecznych w niepublicznych szkołach podstawowych*, została wydana przez krakowskie Wydawnictwo Impuls. Autorka diagnozuje w niej stan rzeczy dotyczący identyfikowania potrzeb społecznych uczniów, rodziców i nauczycieli w szkolnictwie niepublicznym w Polsce. Publikacja składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów i zakończenia. Część teoretyczną pracy tworzą rozdziały pierwszy i drugi, pozostałe zaś – empiryczną.

Zuzanna Zbróg w słowie wstępnym opisuje swą pracę, uzasadnia wybór obszaru problemowego oraz wykorzystanie koncepcji teoretycznych. Książka powstała w oparciu o systemową koncepcję potrzeb Tomasza Kocowskiego, wspartą teorią potrzeb społecznych Adama Lisowskiego. Za podstawę badań własnych Autorka przyjęła pojmowanie szkoły jako instytucji i organizacji, zwłaszcza organizacji „uczącej się”. Podejmuje temat wychodząc od teorii potrzeb szkoły jako instytucji i organizacji, poprzez wyniki badań nad potrzebami społecznymi zbiorowości szkolnych, przechodząc wreszcie do zagadnień związanych z warunkami i możliwościami ich realizacji.

Rozdział pierwszy pod tytułem: *Teoretyczne podstawy badania potrzeb*, podzielony jest na kilka podrozdziałów. Pierwszy – *Definicje i wybrane koncepcje potrzeb* – zawiera analizę pojęcia „potrzeba”. Autorka klarownie przedstawia ewolucję definicji potrzeb poprzez pogrupowanie ich w zależności od podejścia różnych badaczy do tej tematyki. W podejściu psychocentrycznym wyróżnia się kilka sposobów rozumienia tego terminu: potrzeba jako stan braku, potrzeba jako stan organizmu wywołany brakiem, potrzeba jako siła motywująca, a także jako stan interakcji człowieka ze środowiskiem i czynnik niezbędny do prawidłowego funkcjonowania człowieka. Kolejne analizowane przez Autorkę stanowiska to: podejście socjocentryczne, biocentryczne, ekocentryczne oraz funkcjonalne (systemowe). Z. Zbróg dochodzi do wniosku, że opis potrzeb człowieka nie może opierać się na badaniach jednej dyscypliny. Dąży się do interdyscyplinarnego definiowania i rozumienia potrzeb, które będzie obiektywne i poprowadzi do pomiaru potrzeb w sposób uniwersalny (rozpatrywanie w kategoriach systemu i jego dysfunkcji).

W kolejnej części Autorka przechodzi do analizy wybranych koncepcji potrzeb. Skupia się tu na najbardziej znanych koncepcjach H. Murraya,

A. H. Masłowa oraz koncepcjach polskich – T. Kocowskiego i K. Obuchowskiego. Niezaspokojona potrzeba może być źródłem napięcia w organizmie, braku równowagi – żeby ją odzyskać, należy wyznaczyć cel, który zaspokoi potrzebę, a następnie kierunek działania, aby ten cel osiągnąć.

W dalszych rozważaniach Z. Zbróg skupia się na analizie miejsca potrzeb społecznych w systemie potrzeb człowieka. W ciekawy sposób zostają tu przytoczone stanowiska między innymi H. A. Murraya, S. Garczyńskiego, L. Niebrzydowskiego czy W. Szewczuka. Autorka cytuje T. Kocowskiego, który za cel koegzystencji uznaje „korzystne współzycie i współdziałanie z innymi” i wyodrębnia trzy grupy warunków, aby ten cel osiągnąć, a w ich ramach kategorie potrzeb społecznych. Są to: 1. ogólne warunki współzycia i współdziałania (potrzeby przynależności, łączności, organizacji, więzi emocjonalnej); 2. warunki, jakie powinna spełniać jednostka, aby być akceptowanym członkiem zbiorowości (potrzeba konformizmu, uspołecznienia, potrzeby społecznej użyteczności); 3. warunki, jakie powinna zabezpieczyć grupa społeczna, aby koegzystencja z nią była dla jednostki korzystna (potrzeba społecznej gratyfikacji, akceptacji, potrzeby współuczestnictwa, ochrony i autonomii). Podrozdział trzeci: *Problematyka potrzeb w badaniach własnych*, zawiera interesujące rozważania dotyczące potrzeb obiektywnych i subiektywnych, a także potrzeb jednostek w odniesieniu do potrzeb zbiorowości. Następnie Autorka umiejętnie przechodzi do stopni zaspokajania potrzeb oraz odnosi się do problemu zróżnicowania potrzeb człowieka w zależności od różnych czynników, między innymi od wieku.

Rozdział pierwszy zamyka część dotycząca empirycznej operacjonalizacji potrzeb w badaniach naukowych. Stanowi ona interesujący przegląd przykładów różnych metod, technik i narzędzi badawczych, z których korzystali badacze potrzeb w trakcie realizacji swych projektów.

Rozdział drugi książki nosi tytuł: *Szkola w kontekście problematyki badawczej*. Autorka rozpatruje tu szkołę jako instytucję, a także szkołę jako organizację społeczną, zwłaszcza jako organizację uczącą się. Znajdujemy tu także rozważania na temat szkoły jako przedmiotu krytyki społecznej. Następnie Autorka pisze o transformacji ustrojowej w Polsce i analizuje jej wpływ na przemiany edukacyjne. Kolejną część pracy stanowi czytelna analiza potrzeb społecznych jako czynnika stymulującego rozwój szkół niepublicznych. Podkreślono tu wagę nowych strategii działania szkół niepublicznych podejmowanych w celu przetrwania na rynku usług edukacyjnych. Szkoły niepubliczne winny dbać o swą konkurencyjność, dostrzegać zachodzące w otoczeniu zmiany i działać adekwatnie do oczekiwań.

Zakończenie rozdziału drugiego stanowi analiza funkcjonowania niepublicznych szkół podstawowych w Polsce po roku 1989. Autorka prezentuje tu przykładowe badania dotyczące działalności szkół niepublicznych,

związane głównie z diagnozą warunków i stanu ich funkcjonowania. Na podstawie obserwacji wyników badań niepublicznych szkół podstawowych z lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku Autorka dostrzegła pewne prawidłowości i cechy charakterystyczne (dotyczą położenia szkół, ich klientów, kadry i oferty programowej). Czyni to w sposób przejrzysty, ale i zajmujący.

Kolejne partie pracy to jej część empiryczna. Rozdział trzeci: *Koncepcja metodologiczna własnych badań empirycznych*, rozpoczyna się prezentacją przyjętych założeń badawczych. Autorka charakteryzując szkołę bierze pod uwagę jej trzy wymiary: instytucjonalny, organizacyjny i rozwojowy. Podejmuje badania nad poziomami mikro (poziom relacji międzyludzkich w szkole), i mezo (poziom szkoły), na tle uwarunkowań wynikających z organizacji polskiego systemu edukacyjnego (poziomu makro). Następnie Z. Zbróg opisuje cele badań oraz problem i problematykę badawczą. Podkreśla, że wyniki badań mają istotne znaczenie z punktu widzenia naukowo-teoretycznego. Autorka za swój cel przyjęła przedstawienie aktualnego obrazu potrzeb społecznych najważniejszych podmiotów szkolnictwa niepublicznego na terenie województwa świętokrzyskiego, ale także wskazanie możliwości ich zaspokojenia w warunkach zmiany społecznej. Wyniki te mogą wskazywać nowe możliwości doskonalenia systemu edukacji, dostarczać argumentów do podejmowania reform szkolnictwa. Autorka podkreśla, iż wyniki badań mogą być również interesujące dla opinii publicznej z uwagi na rosnące podmiotowe oczekiwania rodziców uczniów we wszystkich typach placówek. Wskazano tu również na wymiar poznawczy celu naukowego projektu, który dotyczy określenia funkcjonalności niepublicznych szkół podstawowych w aspekcie rozpoznawania i zaspokajania potrzeb społecznych uczniów, nauczycieli i rodziców. Wykorzystano tu systemową koncepcję potrzeb człowieka T. Kocowskiego i teorię potrzeb społecznych A. Lisowskiego. Cele badań własnych wyznaczały problematykę badawczą. Ujęto ją w formie pytania problemowego: Jak niepubliczne szkoły podstawowe rozpoznają i zaspokajają potrzeby społeczne najważniejszych podmiotów szkolnych (uczniów, nauczycieli, rodziców)? Następnie Autorka operacjonalizuje podstawowe pojęcia – ważne jest uszczegółowienie pojęć „szkoła niepubliczna” i „potrzeby społeczne” oraz przedstawia schemat modelu badań własnych. W ramach przyjętej procedury badawczej wykorzystano głównie metodę sondażu diagnostycznego z pomiarem ankietowym (nauczyciele, rodzice, uczniowie klas IV-VI). Zastosowano także wywiad indywidualny (dyrektorzy szkół) i zbiorowy (uczniowie klas I-III). Metodami (technikami) uzupełniającymi były systematyczna obserwacja bezpośrednia oraz analiza dostępnych dokumentów. Badania objęły zarówno ilościowe, jak i jakościowe dane. Odnosząc się do zmiennych ilościowych, Badaczka zastosowała podstawowe charakterystyki statystyki opisowej, jak

również wybrane techniki korelacyjne zgodne z pomiarem zmiennych (wykorzystano skale pomiarowe).

Kolejne partie rozdziału trzeciego zawierają opis terenu i przebiegu badań i badanych zbiorowości. Badania miały charakter badań terenowych, dzięki czemu uchwycono badane fakty i zjawiska w naturalnym kontekście społecznym. Pozwoliło to również na zgłębienie uwarunkowań i złożoności potrzeb społecznych podmiotów szkolnych w środowisku dużego, średniego i małego miasta. Jako teren badań Autorka przyjęła obszar województwa świętokrzyskiego, jednego z najuboższych w kraju, zaliczanych do tak zwanej ściany wschodniej. Badano szkoły niepubliczne w województwie znajdujące się na terenie trzech miast: Kielc, Starachowic i Buska-Zdroju. Wyniki badań zaprezentowano w postaci wykresów liniowych i tabel z analizą czynnikową w tle.

Rozdział IV publikacji stanowi charakterystykę badanych zbiorowości. Rozpoczyna się od opisu sytuacji finansowej i infrastruktury materialnej badanych szkół. Badaczka dochodzi do wniosku, iż sytuacja w badanych szkołach województwa świętokrzyskiego nie różni się zbyt wiele od sytuacji większości polskich szkół podstawowych. Następnie Autorka płynnie przechodzi do analizy oferty programowej i organizacji pracy badanych szkół. Zbadano tu stopień przystosowania programu szkoły do potrzeb podmiotów szkolnych w zakresie oferty dydaktycznej, oferty opiekuńczo-wychowawczej oraz organizacji i warunków pracy szkoły. Trzecią część rozdziału stanowi ogólna charakterystyka badanych społeczności szkolnych, w której Autorka opisuje uczniów klas I-III, uczniów klas IV-VI, nauczycieli oraz rodziców. Z. Zbróg stwierdza, że charakterystyka badanych społeczności odpowiada opisowi, jaki znajdujemy w literaturze dotyczącej różnych typów szkół. Stwierdzono, że rozkłady ze względu na środowisko są podobne. W szkołach niepublicznych są mniejsze klasy, wykształcenie rodziców uczniów ze szkół niepublicznych wydaje się wyższe, stopień awansu zawodowego nauczycieli ze szkół, zwłaszcza społecznych, jest wyższy niż w innych typach szkół, ale staż pracy jest niższy. Charakterystyka ta jest interesująca, naświetla różnice pomiędzy szkołami publicznymi a niepublicznymi.

Rozdział V książki nosi tytuł: *Identyfikowanie i zaspokajanie potrzeb społecznych podmiotów szkolnych*. Analizuje się tu wyniki uzyskane w badaniach własnych odnoszących się do ogólnych warunków współżycia i współdziałania w grupie (potrzeby łączności, przynależności, więzi emocjonalnej i organizacji) oraz do warunków, jakie powinna zabezpieczyć grupa społeczna, aby koegzystencja z nią była korzystna dla jednostki (potrzeby społecznej akceptacji, społecznej gratyfikacji, rozwoju i doskonalenia się, współuczestnictwa, ochrony i autonomii). Autorka przedstawia kolejno wyniki badań własnych i wnioski z nich dotyczące poszczególnych pod-

miotów edukacji: uczniów klas I-III, uczniów klas IV-VI, nauczycieli oraz rodziców.

Podsumowując wyniki badań własnych, Zuzanna Zbróg przedstawiła wnioski z nich wypływające. Stwierdza, iż szkoły niepubliczne dobrze rozpoznają potrzeby podmiotów szkolnych, ma to związek z możliwością ich zaspokojenia. Subiektywne potrzeby uczniów, nauczycieli i rodziców są inne, wynikają one z odmiennych ról tych podmiotów w funkcjonowaniu szkoły. Badania udowodniły również nieznaną oczekiwań i potrzeb kierowanych do siebie nawzajem przez poszczególne podmioty szkolne. Co ciekawe, szkoły niepubliczne częściej podejmują się rozpoznawania i zaspokajania potrzeb społecznych rodziców i uczniów, natomiast rzadziej zajmują się identyfikowaniem potrzeb nauczycieli.

Szkoły niepubliczne także częściej dostosowują swój program i organizację pracy do potrzeb podmiotów szkolnych, zwłaszcza uczniów i rodziców, mniej uwagi poświęcając potrzebom nauczycieli. We wszystkich typach badanych szkół niepublicznych idee demokracji, autonomii i podmiotowości wszystkich podmiotów szkolnych nadal nie są w pełni urzeczywistniane, wyraźnie lepszą pozycję niż nauczyciele mają rodzice i uczniowie. Ważny jest wniosek, iż nauczyciele są społecznością najbardziej pomijaną w procesie identyfikowania i zaspokajania potrzeb.

Wyniki badań są warte uwagi, ukazują siłę pozycji poszczególnych podzbiorowości w danym typie szkoły – w szkołach społecznych to uczniowie i ich rodzice znajdują się na uprzywilejowanej pozycji w hierarchii szkolnej. W szkole katolickiej dyrekcja najbardziej liczy się z opiniami rodziców, najmniej zaś z opiniami nauczycieli.

Ostatnią część książki stanowi podsumowanie i ważne postulaty końcowe Autorki. W podsumowaniu podjęto próbę wskazania czynników dynamizujących identyfikowanie i zaspokajanie potrzeb społeczności szkolnych oraz czynników podnoszących efektywność funkcjonowania szkoły w badanym zakresie. Bibliografia zawiera bogaty wykaz źródeł, z których korzystano w trakcie pisania pracy.

Książka Zuzanny Zbróg jest rzetelną i wartościową naukowo próbą zdiagnozowania identyfikowania potrzeb społecznych w szkołach niepublicznych. Autorka wykorzystała bogatą literaturę i starannie przeprowadziła badania. Książka jest lekturą wartą polecenia osobom związanym ze szkolnictwem nie tylko niepublicznym, ale i państwowym.

*Iwona Górecka**

* Mgr Iwona Górecka jest doktorantką w Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.